

## СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

**Шалева Олександра Іванівна**

*ORCID ID: 0000-0002-4057-2789*

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики

*Львівський торговельно-економічний університет, Україна*

Для побудови системи ефективного державного управління та розвитку національної економіки важливе значення мають публічні закупівлі. Практично усі держави світу використовують публічні закупівлі як один із важелів системи створення суспільних благ для населення країни, організацій і підприємств публічного сектора та для виконання основних функцій держави загалом. Саме за їх допомогою забезпечується функціонування суб'єктів господарювання, розвиток яких відбувається за рахунок коштів бюджету різних рівнів. У сучасному світі публічні закупівлі є основою прозорого державного управління.

Світова практика свідчить, що публічні закупівлі складають значну частку ВВП в усіх державах. За статистичними даними OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development – Організації економічного співробітництва та розвитку) частка публічних закупівель у ВВП різних країн світу коливається від 6,3% до 20,76%. Розмір цієї частки залежить від особливостей законодавства цих країн щодо проведення публічних закупівель, при цьому для більш розвинутих країн ЄС характерні більші частки середнього обсягу публічних закупівель у ВВП. У довоєнний період (2019-2021 р.) публічні закупівлі стали найбільшим ринком, де перерозподіл коштів платників податків складав 16,3 % від ВВП.

Формування вітчизняної системи публічних закупівель у сучасному форматі розпочалося з 1 квітня 2016 р., коли в дію вступив ЗУ «Про публічні закупівлі», а з 1 серпня 2016 р. закупівлі через електронну систему ProZorro стали обов'язковими для всіх державних установ. Вже у 2016 р. відбулося 366 тис. закупівель на загальну суму у 274 млрд. грн.

У 2017 р. спостерігалася позитивна динаміка сфери публічних закупівель в контексті збільшення кількості як оголошених процедур закупівель, так і успішно завершених. Дані електронної системи закупівель свідчать, що протягом 2017 р. близько 27 тис. замовників було оголошено понад 1 млн. закупівель, очікувана вартість яких перевищила 777,7 млрд. грн. У грошовому еквіваленті в 2017 р. найбільша економія коштів була характерна для процедури відкритих торгів із публікацією англійською мовою (12,4 млрд. грн.), відкритих торгів (7,9 млрд. грн.) і переговорної процедури (для потреб оборони) – 499 млн грн. відповідно [1].

Протягом подальших років обсяги публічних закупівель активно зростали: так, у 2019 р. кількість оголошених закупівель досягла 1,38 млн., вартість укладених договорів – 572 млрд. грн., а середня кількість пропозицій на торги 2,6. У 2020 р. відповідні показники становили вже 3,74 млн, 685 млрд. грн. та 2,8 од.

Однак у 2020 р. економіка України, як і всього світу зазнала різких змін через пандемію коронавірусу. Це, у свою чергу, вплинуло на функціонування системи публічних закупівель: з початку карантину лікарні та всі інші замовники отримали можливість закуповувати засоби захисту, обладнання та ліки для боротьби з COVID-19 без тендеру, за один день. Натомість завдяки ProZorro інформація про

кожну таку закупівлю стала публічною і це дозволило зупинити мільйонні порушення. Так, кількість закупівель для протидії поширенню COVID-19 склала 129173 на загальну суму 26,6 млрд. грн. Основними категоріями товарів при цьому були медичне обладнання (14,3 млрд. грн.), фармацевтична продукція (6,19 млрд. грн.) і автомобілі швидкої допомоги (1,53 млрд. грн.) [2].

Щорічно Міністерство економіки України, як Уповноважений орган з питань публічних закупівель, публікує звіт про діяльність цієї системи, що підлягає перевірці Рахунковою палатою України. Проте на початку 2022 р. аудиторів Рахункової палати зробили висновок, що наведені у Звіті Мінекономіки дані та висновки є недостатніми для комплексної оцінки стану функціонування системи публічних закупівель у 2021 р., а отже, і оцінки стану досягнення основної мети діяльності у цій сфері – забезпечення ефективного та прозорого здійснення публічних закупівель, розвитку добросовісної конкуренції, створення конкурентного середовища та запобігання проявам корупції. Як наслідок, провести детальний аналіз стану публічних закупівель з використанням даних відповідного звіту за цей період неможливо [3].

Система публічних закупівель у 2022 р. функціонувала за військової агресії росії проти України, відповідно Міністерство економіки як головний орган системи центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері публічних закупівель, створювало умови для здійснення швидких та ефективних закупівель під час воєнного стану: більшість закупівель тривалий час проводилася без використання електронної системи закупівель, була надана можливість оприлюднення в ЕСЗ відповідної документації після припинення дії воєнного стану. Як наслідок, за висновком аудиторів Рахункової палати статистичні дані щодо закупівель у 2022 р. також не є повними та значущими. Водночас використовуючи дані відкритих інтернет-джерел можна провести узагальнений аналіз ситуації в системі за 2021-2022 рр.

Таблиця 1

**Кількісна динаміка та структура договорів публічних закупівель в Україні у 2021-2022 рр.**

Показник	2021	2022
Кількість договорів	9406	4140
Загальна сума укладених договорів, млн. грн.	157,3	150,5
Частка розірваних договорів (за кількістю), %	1,23	2,34
Частка відмінених процедур, %	17,23	22,37
Частка завершених процедур, %	76,76	64,84

дані сформовано з [4]

У той же час протягом 2022 р. система публічних закупівель продемонструвала гнучкість, реагуючи на виклики, що постали перед державою, зумівши (наскільки це можливо в умовах воєнного часу) зберегти ключові принципи: прозорість, конкуренцію, відкриті дані. Вимушене рішення щодо тимчасового припинення трьохраундових аукціонів стало наслідком бомбардувань енергетичної інфраструктури і проблем з електроенергією в учасників тендерів. Проте навіть в такій ситуації застосовувався принцип рівного доступу до тендерів і можливості для конкуренції. Таке гнучке регулювання підтвердило свою ефективність в умовах війни, що засвідчила статистика Prozorro: після скорочення частки конкурентних процедур до 28% в період з лютого по червень 2022 р, рівень конкурентних процедур наприкінці року сягнув 44%, що незначно перевищило довоєнні показники (41%).

Загалом у 2022 р. за попередніми даними відбулося 2800 тис. успішних закупівель (серед яких конкурентних – 160 тис.). Середня кількість пропозицій на 1

торги склала 1,85. В торгах брали участь 30 тис. замовників, серед яких 16 тис. оголошували конкурентні закупівлі, та 181 тис. учасників.

Також слід зазначити, що за предметом закупівлі у 2021-2022 рр. у п'ятірку лідерів входили закупівлі щодо конструкцій та конструкційних матеріалів, допоміжної будівельної продукції (крім електроапаратури) (11,17%); продуктів харчування, напоїв, тютюну та супутньої продукції (9,86 %); послуг з ремонту і технічного обслуговування (7,33 %); нафтопродуктів, палива, електроенергії та інших джерел енергії (6,37%); електротехнічного устаткування, апаратури, обладнання та матеріалів, освітлювального устаткування (5,06%) [4].

Впровадження воєнного стану в Україні спричинило ряд термінових змін, які стали основою адаптації до цих складних умов. Ці зміни стосувалися як і законодавчої бази, так і безпосередньо процедур проведення торгів.

28 лютого 2022 р. Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення оборонних закупівель та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» № 169 було визначено порядок здійснення публічних закупівель для кожної категорії замовників. Так, для державних замовників у сфері оборони та служби державного замовника, було передбачено закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення без застосування видів (процедур) закупівель, визначених Законом України «Про оборонні закупівлі», переліки та обсяги закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення визначаються рішеннями державних замовників у сфері оборони, що здійснюють такі закупівлі [5].

У 2023 р. обсяги закупівель з використанням системи Prozorro зросли до 480 млрд. грн. (у 3 рази більше порівнянні з попереднім роком). При цьому більш ніж 80% коштів, призначених для закупівель, витрачалися саме через систему Prozorro. Прикладом того, наскільки відкрито працює система публічних закупівель навіть під час воєнних дій, стало повернення до системи Prozorro незбройних оборонних закупівель Міністерства оборони України. Завдяки цьому вдалося заощадити майже 7 млрд. грн. (16% від бюджету) лише за півроку. Загалом у 2023 р. за завершеними тендерами замовники змогли зменшити вартість своїх закупівель на 37 млрд. грн. від очікуваної вартості [6].

### Список використаних джерел:

1. Звіт сфери публічних закупівель за 2017 рік. URL: <http://surl.li/ueazg>.
2. Звіт сфери публічних закупівель за 2020 рік. URL: <http://surl.li/uebkl>.
3. Аналіз звіту Мінекономіки за 2022 рік: яка ситуація із системою публічних закупівель? URL: <https://gp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1582>.
4. В 2022 році в системі Prozorro було укладено 2,8 млн контрактів на загальну суму 484 млн грн, - Надія Бігун. URL: <http://surl.li/uebsl>.
5. Кильницька Є. В., Глухова С. В., Колодяжна Т. В. Дослідження тенденцій ринку публічних закупівель під час дії воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. Вип. 8. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-10-01>.
6. Підсумки публічних закупівель: у 2023 році обсяги закупівель зросли утричі – до 480 млрд грн. URL: <http://surl.li/ueazx>.